

İHTİMAL VE TAHMİN ANLAMINI VEREN KIPLİK İFADELERİ VE NOGAY TÜRKÇESİ ÖRNEĞİ*

Example of Modality Expressions and Nogay Turkish Giving the Meaning of Possibility and Prediction

Dilek ERGÖNENÇ AKBABA**

Dil Araştırmaları, Güz 2017/21: 51-60

Öz: Dil konuşurlarının jest, mimik, vurgu, tonlama, el kol hareketleri vb. şekillerde ifadeye kattıkları anlamları; yazıda tekrarlar, ekler, uzama, türeme gibi ses olayları ve kiplik kelimeler sağlar. Bu türden ifade yolları, ifadeyi güçlendirir.

Tekrarlar, uzatmalar, türetmeler ile bazen de kiplik kelimeleri, kiplik parçacıkları kişinin yazılı metinde bazı duygu ve düşünceleri işaretleme, vurgulama, pekiştirme gibi yollarla dile getirmesine yardımcı olur.

Daha geniş anlamda kiplik kategorisi, Türkçede yeterlilik, zorunluluk, gereklilik, ihtimal, izin, istek, emir, niyet/gönüllülük, varsayım, olasılık, çıkarım vb. ifade türlerini işaretleyebilmektedir.

Aral-Hazar grubu Türk lehçelerinden biri olan Nogay Türkçesinde de bağlama göre ihtimal (olasılık) ve tahmin anlamı veren kiplik (modal) kelimeler bulunmaktadır. Bu kiplik kelimeler; *bilki, bilkim, belki* “belki”, *eken* “acaba”, *tağa* “herhalde”, *eşte* “herhalde”, *az-azdan* “neredeysel”, *tap* “sanki”, *sayısı* “sanki”, *yade bolsa* “yoksa”, *olay bolmasa* “yoksa”, *yade* “yoksa”, *yade bolsa* “yoksa” *omasa* “yoksa” vb. ile tanıklanmaktadır. Bunlar Nogay Türkçesinde kelime türü olarak pekiştirme edatları, karşılaştırma edatları, cümle başı edatları gibi çok çeşitli edat türleri içinde yer alsada, semantik yaklaşıma göre, ihtimal ve tahmin anlamı veren kiplik (modal) kelimelerdir.

İhtimal ve tahmin bildiren kiplik yardımcı fiiller ise; *-A/-y bol-* ve *-KAnI bol-*’tır.

Bu çalışmada ölçünlü Nogay Türkçesinde ihtimal ve tahmin bildiren kiplik (modal) ifadeler soruşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İhtimal kipliği, tahmin kipliği, Nogay Türkçesi.

Abstract: The meanings given to the expression by the language speakers through gesture, mimic, accentuation, intonation and gestures, are provided in writing through the sound events such as repetitions, suffixes, elongation, derivation and modal words. These kinds of expression forms salvage the expression from being bare.

The repetitions, elongations, derivations and sometimes the modal words, modality particles help the person in reflecting some feelings and opinions in the written text through the forms such as signification, accentuation,

* Bu çalışma, 22-26 Mayıs 2017 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu tarafından gerçekleştirilen 8. Uluslararası Türk Dili Kurultayında sunulan bildirinin genişletilerek yeniden işlenmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, dileker@gazi.edu.tr. Gönderim Tarihi: 09.08.2017 / Kabul Tarihi: 14.10.2017

consolidation. In a wider sense, the modality category can be the markers of the expression types such as adequacy, obligation, necessity, possibility, permission, desire, imperative, intention/willingness, hypothesis, probability, inference etc. in Turkish language.

There are modal words giving the meaning of possibility (probability) by context and prediction in Nogay Turkish, one of the Aral-Caspian groups of Turkish languages. These words are defined with *bilki*, *bilkim*, *belki* “perhaps”, *eken* “wonder”, *tağa* “guess”, *eşte* “guess”, *az-azdan* “almost”, *tap* “seems like”, *sayı* “seems like”, *yade bolsa* “if not”, *olay bolmasa* “if not”, *yade* “if not”, *yade bolsa* “if not” *omasa* “if not” etc. Even though these are included in various preposition types such as consolidation prepositions, comparison prepositions and sentence beginning prepositions, according to the semantic approach, these are the modal words giving the meaning of possibility and prediction.

On the other hand modalities that expressing of possibility and prediction are *-A/-y bol-* and *-KANl bol-*.

In this study, the modal expressions giving the possibility and prediction are examined in the standard Nogay Turkish.

Keywords: Possibility modality, prediction modality, Nogay Turkish.

Giriş

Diller çeşitli ifade imkânlarına ihtiyaç duyarlar. Bazen dil yetersiz kaldığında, konuşur, dil ile birlikte el, kol hareketleri, jest ve mimikler, vurgu ve tonlamayı kullanabilir. Yazıda bu tarz ifadeler kullanılamaz, jestler ve mimiklerse yeterli olmaz. O zaman bunların yerine tekrarlar, ekler, vurguyla işaretlenen ikizleşmeler, uzama, türeme gibi ses olayları ve kiplik kelimeler kullanılabilir (Üstüner 2003: 5).

Batı dillerinde “ölçü, limit, sınır, tarz, durum” gibi anlamları olan Latince kökenli modus (İng. modality, Alm. modalität, Fr. modalité,) kelimesinden gelen kiplik; Türkçede kip “şekil, biçim” kelimesinden türetilmiştir (Kerimoğlu 2011: 9). Sınıflandırılması en zor alanlardan biri olan, tanım ve terim konusunda da oldukça karışık bir görünüm veren, tek bir alanla sınırlanılmayacak kadar geniş olan bu kavram; felsefe, mantık, toplum dil bilimi (socio-linguistics), ruh dil bilimi (psycho-linguistics), bilişsel dil bilimi (cognitive linguistics), biyolojik dil bilimi (bio-linguistics), anlam bilim (semantics) ve pragmatik (pragmatics) gibi bir çok bilim dalıyla kesişmektedir. Kipliğin en yakın ilişki içinde olduğu bilim dalı, dil bilim alanlarından anlam bilimdir (Kerimoğlu 2011: 15-16, 26).

“Bir ifadeye dil açısından hâkim olan değer” şeklinde tanımlanabilen kiplik kavramı, dillerde farklı şekillerde kendini gösterir; fiil çekimleri, edatlar, vurgu, söylem, kiplik kelimeleri vb. dil birimleriyle işaretlenebilir (Karabağ 2000: 275). Fiil tarafından belirlenen bir olayın veya eylemin nasıl oluştuğunu, nasıl düşünüldüğünü gösteren kiplik; duygu ve düşünceleri, arzu, istek ve niyetleri anlatmaya yarayan bir kategoridir (Karabağ 2000: 275).

Kerimoğlu; bu kavramı tanımlamanın güçlüğünü ifade ederek, Narrog tarafından tespit edilen bazı kiplik tanımlarının gösterdiği ortaklıkları şu şekilde belirtir (2011: 19-20):

- a. Konuşurun tutumunu esas alan kiplik tanımları: Bu tanımlara göre kiplik, konuşurun özelliğinin (subjectivity), görüş ve duygularının ifadesidir (Lyons, Palmer, Bybee-Perkins-Pagluica).
- b. Gerçeklik (actuality), olgusalılık (factuality), geçerlilik (validity) veya gerçeklik-gerçek dışılık (realis-irrealis) kavramları temelinde. Önermenin gerçekçi/olgusal, geçerli veya gerçek olup olmama kabulüne göre yapılan tanımlardır (Chung-Timberlake, Kiefer, Mithun, Givon, Palmer).
- c. Olasılık ve zorunluluk ifadelerini esas alarak yapılan tanımlardır ki bunlar da modal mantık kökenli olanlardır (Auwera-Plungian, Fillmore, Gerstenkorn).

Kipliğin zaman ve görünüş gibi kategorilere göre belirgin bir işaretleyicisi yoktur, kiplik bildiren işaretleyiciler de bağlama göre çok farklı yorumlara imkân tanımaktadır (Kerimoğlu 2011: 22-23).

Kiplik; fiilin diğer kategorileri olan görünüş, kip ve zamandaki gibi genel bir kabul değildir. Kiplik kavramı için üç yaklaşım söz konusudur: 1. Mantıksal Yaklaşım: Olasılık ve zorunluluk kiplik türleri üzerinde durulur ve matematiksel işaret ve formüllere, mantık sembollerine yer verilir. 2. Tipolojik Yaklaşım: Kipliğin tipolojik bir parametre olarak ele alındığı bu yaklaşımın amacı bütün dünya dilleri arasında bir kiplik sınıflandırması yapmaktır. 3. Semantik ve Pragmatik Yaklaşım: Kipliği semantik ve pragmatik gibi alanlarla ilişkilendirir (bkz. Kerimoğlu 2011: 27-31).

Kiplik konusunda Türkiye'deki en önemli çalışmalardan birini yapan ve kavramı Türkçeye uyarlayan Kerimoğlu'na göre; kipliğin genel çerçevesini çizen bazı özellikleri şunlardır:

1. Kiplik kavramının üç temel bakış açısı bulunmaktadır: Bunlar a. Konuşurun tutumunu (bilgi temelli, istek temelli) bildiren kategori, b. Önermenin gerçeklik derecesi, c. Mantık kökenli bakış açısıdır.
2. Kiplik farklı araçlarla işaretlenebilir. Yalnızca ekler veya yardımcı fiillerle işaretlendiği yargısı yanlıştır.
3. Kiplik büyük oranda yoruma dayalı, geniş bir semantik alanı kapsar.
4. Diğer dil bilgisi kategorilerine göre daha zayıf bir sistematiği bulunmaktadır.
5. Bütün kiplik incelemelerinde merkeze alınan öge, konuşur veya metin üreticisidir (2011: 22-24).

Taylan ve Özsoy'a göre ise bilgisellik, yükümlülük-olurluk, devingenlik şeklinde üç çeşit kipliğin varlığından bahsedilir. Buna göre bilgisellik; konuşmacının söylediklerini kendi bilgisi ve inancına göre kesinlik, olasılık, çıkarım vb. ile elde edilmiş yargı olarak algıladığını gösterir. Yükümlülük-olurluk; zorunluluk veya izin-olurluk anlamlarını ifade eder. Devingenlik kipliği ise beceri ve isteklilik anlamı ile ilgilidir (Taylan-Özsoy 1993; Karabağ 2000: 275-276).

Kiplik konusunda F.R. Palmer'in çalışması dünya dillerinden alınmış farklı örnekleri içine alan, her kiplik türü için örnek cümlelere yer veren önemli bir eserdir. Eserde Palmer kiplik işaretleyicilerinin üç tipi olduğunu belirtir. 1. Ekler, edatlar, zarflar (clitics, particles) 2. Çekim 3. Kiplik yardımcı fiil (modal verb) (Palmer 2001: 19; Kerimoğlu 2011: 49).

Kiplik içinde ele alınan başlıca ifade alanlarını Kerimoğlu şu şekilde sınıflandırmıştır: 1. Yeterlilik 2. Olanak 3. Zorunluluk 4. Gereklilik 5. İzin 6. Emir 7. İstek 8. Niyet/ Gönüllülük 9. Olasılık 10. Çıkarım 11. Varsayım. Bu ifade biçimlerinin sayısı artırılabilir, hatta bazı incelemelerde gelecek, olumsuzluk, soru, şart, korku, yasaklama, öneri vb. ifadeler, kiplik içinde incelenmektedir (2011: 83-84). Kiplik anlamlar içerisinde konuşurun içinde bulunduğu psikolojik durumların, yani sevgi, nefret, korku, şaşkınlık, acıma vb. gibi duyguların da yer alabildiği görülmektedir (Yazıcı Ersoy 2015: 53). Söz gelimi duygu kipliği (boulamaic modality) konuşurun ifadelerine dair beğenme veya beğenmeme derecesiyle ilgili olan ve konuşurun anlık duygu durumlarının dikkate alındığı bir kiplik kategorisidir (Kerimoğlu 2011: 136). Konuşur öznel tutumuna göre çeşitli kiplik türlerini seçer. Buna göre kiplik işaretleyicisi olarak ekler kullanılıyorsa, bunlar belirli sınırlar çerçevesinde birden fazla kiplik türüne sahip olabilirler (Benzer 2012: 112-115; Yazıcı Ersoy 2015: 54).

Son yıllarda Türkçede kiplik konusu üzerine araştırmalar artarak devam etse de Türkiye Türkçesi gramerlerinde henüz bu başlık altında bir inceleme söz konusu değildir (Kerimoğlu 2011: 157).

Bu çalışmada Nogay Türkçesindeki kiplik işaretleyicilerinden edat ve zarf kelime türü içine giren işaretleyiciler ile yardımcı fiille sağlanan kiplik ifadeleri ele alınmış ve ifade türü olarak ihtimal (olasılık) ve tahmin (varsayım) alanı seçilmiştir.

1. Edatlar, zarflar

1.1. Bilki, bilkim, belki “Belki”

“Belki” kelimesi, tür olarak pekiştirme edatları arasında sayılmaktadır. Korkmaz, pekiştirme edatlarını; kelimelerin, kelime gruplarının, cümlelerin sonlarına gelerek onları önceki veya sonraki kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere bağlayan, aynı zamanda bu bağlama görevleri yanında sonuna geldiği dil birliklerine dikkati çekme, pekiştirme, belirtme işlevi katan edatlar şeklinde tanımlar (1992: 122).

Nogay Türkçesinde ölçünlü dilde özellikle romanlarda ve hikâyelerde *bilki*, *bilkim*, *belki* şeklinde üç farklı kullanımına rastlanan ve *belki* anlamı veren kelimeler, semantik olarak incelendiğinde ihtimal ve tahmin anlamı veren kiplik ifadeler arasında sayılmalıdır.

-Tawğa? –dep soradı yüzine quwanış enip ketken Asantay em, bilkim, atası oynap ayta bolar dep qorqıp, dame tolğan közlerin atasına tikti. A, 38

“Dağa mı? diye sordu yüzü gülen Asantay ve belki şaka yaptığını söyler diye korkarak ümitlenen gözlerini babasına dikti.”

-Elbet te, olardıñ bärisi Boranbayday bolıp, bilki, dombay tuwıl bolarlar, ama yürekleri olardıñ bärisiniñ de birdey. A, 16

“Elbette onların hepsi Boranbay gibi belki tombul değillerdir, ama yürekleri hepsinin de aynı.”

Erinmey är kün de tur, belki, ıslarsıñ. B.Ä, 30

“Üşenmeden her gün kalk, belki yakalarsın.”

Kim biledi, belki qısqayaqlı üyine tez qaytqanı üşinme, yade üy işinde ädem köp bolğanınama, ol bir älemet bolıp, kelgenlerge xoş keldi aytpağa da mutıp qoydı. ÜB, 27

“Kim bilir, kadın belki evine çabuk geldiği için mi veya evin içinde çok kişi olduğundan mıdır nedir, o şaşırıp gelenlere “hoş geldiniz” demeyi unuttu.”

1.2. Eken “Acaba”

E- (i-) fiilinin 2. tip geçmiş zaman şekliyle kullanılan bu kullanım, genellikle soru cümlelerinde tanıklanmaktadır. *Eken* Nogay Türkçesinde kelime türü olarak pekiştirme edatları arasında yer alan ve semantik olarak “acaba” anlamı veren bir kiplik ifadedir.

Yüregi duwlap, artınnan iyerip bolarma eken, dep oylaytağan bolar da. TY, 29

“Yüreği çarpıp, arkamdan takip eder mi acaba, diye düşünmektedir.”

Böri yedime eken-aw benim kögildiy köcegimdi. B, 141

“Kurt yedi mi acaba benim mavimsi tavşan yavrumu.”

Bazen “*eken*”in “acaba” anlamında mı yoksa rivayet birleşik zaman olarak mı kullanıldığı karışabilmektedir.

Belki, sonı üşin ädemler arasında onıñ aqında bir iygi söz de aytilmaytağanlığınıñ sebebi de sonda tuwılma eken. TY, 42

“Belki bunun için insanlar arasında, onun hakkında iyi bir söz söylenmemesinin sebebi de bu yüzden değil mi acaba?”

-Ne şaqılığa ıslaydı eken?

-Bir ayğa. A, 12

“-Ne kadarlığına tutacakmış acaba?”

-Bir aylığına.”

E- (i-) fiilinin 2. tip geçmiş zaman şekliyle kullanılan bu yapı, soru ekinden sonra gelerek de “acaba” anlamı vermektedir.

-A men, berli, bir üyken zatpa eken dep oylanğan edim. A, 8

“Ama ben aptal gibi, büyük bir şey mi acaba diye düşünmüştüm.”

Seniñ aşuwıña tiygendey men ne zat aytım? -dedi Aytek seyirge qalıp, em artınsıra dawazın türlendirip: -Satin deytağan uçastke alistama eken? -dep soradı. A, 8

“ ‘Seni sinirlendirecek ne söyledim?’ dedi Aytek hayretle ve arkasından sesini değiştirerek: ‘Satin denen yer uzakta mıdır acaba?’ diye sordu.”

Yol alıs,

“Yol uzak,

Zaman mende bir sa’at,

Zamanım bir saat,

Yasırtınşa

Gizlice

Yolığıs,

Buluşma

Yoqpa eken

Olmaz mı acaba

Bir şa’at?.. YS, 252

Bir saat?”

1.3. Tağa “Herhalde”

Nogay Türkçesinde genellikle emrin daha yumuşak bir tarzda ifade edilmesini sağlayan, rica ve istek anlamı kuvvetli olan ve emir kipiyle kullanılarak *-sAnA* anlamı veren bu yapı, bağlama göre “herhalde” anlamında bir kiplik şeklinde de tanıklanmaktadır. *Tağa*’nın edebî dilde *-tağı* (NT, 148) şekline de rastlanmakta, kelime emir kipi dışında kiplere de gelebilmektedir (Ergönerç 2004: 963-974).

Sol sebepten bolartayı, Medew Fatımağa aqırin: SY, 21

“Bu sebepten olacak (herhalde) Medew Fatma’ya yavaşça:”

1.4. Eşte “Herhalde, belki”

Eşte “işte” ünlem edatları içindeki gösterme edatlarından biridir. Nogay Türkçesinde işlek olmayan “herhalde, belki” anlamındaki kullanılış, bir kiplik ifadedir.

-Yılan ağay, ol bağana yrlap keleyatır edi “baqadıñ qanı dämli” dep, eşte dawazı qarlıqqan bolar, -deydi. QPŞ, 15

“Yılan Bey, o demin şarkı söylemekteydi “kurbağanın kanı tatlı” diye, herhalde sesi kısılmıştır, diyor.”

Eşte Medew mennen yasıra bolar. SY, 42

“Belki Medew benden gizlenir.”

1.5. Az-Azdan “Neredeyse”

Kelime türü olarak durum zarfı olan *az-azdan*; Nogay Türkçesinde “neredeyse” anlamıyla, ihtimal bildiren kiplik işaretleyicilerinden biridir.

Onñ uwırtlarında şıbrısқан köz yasları solay da bir ayan körinip kettiler, men qızdıñ betin sürterge süyip, qolımdı sozbağa az-azdan qaldım. TY, 46

“Onun yanaklarından akan gözyaşları o kadar net göründü ki, ben kızın yüzünü silmek isteyip, neredeyse elimi uzatacaktım.”

1.6. Tap “Sanki, tıpkı”

Öüne geldiği cümleye bağlama göre bazen “sanki” bazen de “tam” anlamı katan, kelime türü olarak da cümle başı edatları arasında sayılan “tap”, ihtimal bildirebilen bir kiplik ifadedir.

Bolğan üşin Asantay, tap yılap oltırarman dep qorqqan ademdey bolıp erinlerin qatı qısıp, ündemey bara berdi. A, 7

“Fakat Asantay sanki ağlamak üzere olan korkmuş biri gibi dudaklarını büzüp, sesini çıkarmadı.”

1.7. Sayısı “Sanki”

Sayı Nogay Türkçesinde cümlenin sonunda kullanılan, yalın hâlde bağlanan çekim edatları arasındadır. Çekim edatı, yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak isim ve isim

soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli müstakil kelimelere denir (Korkmaz, 1992, 51). Nogay Türkçesinde işlek olmayan bu edat, semantik olarak incelendiğinde “sanki” anlamı veren bir kiplik ifadedir.

-*Yoq zattı qaydan tabayaqşın?*- dedi. -*Şarıq yerde yatıp turmaydı sayısı. Qayğırmas, yalan ayaq ta yürüp turar. A, 14*

“ ‘Olmayan şeyi nereden bulacaksın?’ dedi. ‘Çarık yerde durmuyor sanki. Üzülme, yalın ayak da yürünür.’ ”

1.8. Yade “Yoksa”

Bağlama edatları içindeki denkleştirme edatları arasında olan *yade*; Farsça *yâ* bağlama edatına *de* bağlama edatının eklenmesiyle oluşur. Nogay Türkçesinde ünlü uyumuna uymadan kullanılan bu kelime “yoksa, veya, ya da” anlamına gelerek kiplik ifade etmektedir.

“*Köylegi qäytedi, äşe, terisinnen kiygenme? Beti de qıp-qızıl, küygenme yade esirgenme?*” TBS, 34

“Gömleği ne tuhaf, acaba tersinden mi giymiş? Yüzü de kıpkızıl, yanmış mı yoksa sarhoşluktan mı?”

Ama bizim kolhozda yaslı kişkey em onda ärbir äyelden bir yade eki bala aladılar. BÄ, 30

“Ama bizim çiftlikte kreş küçük ve oraya her bir aileden bir veya iki çocuk alırlar.”

-*Soları aytaman, özimiñ alfavitim men yazğan yazıwları, -dedi Köbek tamadañ äylecippe yade tuwrasının söyleytağanın bileyek bolıp. S, 57*

“ ‘Şunları söylüyorum, kendi el yazımla yazdığım yazıları.’ dedi Köbek başkanın yalan veya doğru söyleyip söylemediğini anlamak isteyerek.”

Ol da benim tik карағанımı sezippe, yade özi bulayma, kim bilsin sonı, mağa qarayatır edi. TY, 46

“O da benim dik dik baktığımı sezdiğinden mi, yoksa kendisi öyle olduğundan mı, kim bilir, bana bakmaktaydı.”

1.9. Yade bolsa “Yoksa”

Bağlama edatlarından denkleştirme edatları arasında sayılan *yade* kelimesine *bol-* fiilinin şart kipi almış şeklinin gelmesiyle oluşmuştur. Bu yapı *yade* ile aynı anlamda kullanılan bir kiplik işaretleyicidir.

Terezediñ arğı yağındağı mışıqlar muqayat ta qışqıradı ekenler. -Siziñ mağa selekeñiz kelip turğan bolar yade bolsa mine yaman sarı dombaydı ayaytağan bolarız. BÄ, 29

“Pencerenin arka tarafındaki kediler daha çok bağırsıyorlarmış. “Sizin alaycı sesiniz bana gelip duruyor, yoksa şu kötü sarı tombula mı acıaktasınız.”

Onday at şabıslarda atlar talıp, yade bolsa yıyılğan xalqtı kületip arıp toqtağan attı iyesi yetip äkeledi. K, 103

“Bu tür at yarışlarında atlar durur veya toplanan halkı güldürürse, yorulup duran atı sahibi gidip getirirdi.”

Oynap bilmegen yastıñ köñili batıp, abıtları tüzelediler em ol oyun tartuwdan, qol soǵuwdan, ädemlerdiñ türlüşe köñil awlamaǵa süyüwlerin añlap, kötere de yanıp ketedi, em köziñiz yaman körmesin, kinoda körgenme, yade bolsa stenadama. QAP, 137

“Oynamayı bilmeyen genç iyice heveslendi, adımları düzeldi, oyun oynamaktan, el çırpıktan insanların nasıl zevk aldıklarını fark edip, iyice coştı, ama siz sakın sinemada veya sahnede bunu gördüğünü sanmayın.”

1.10. Olay bolmasa “Yoksa”

Olay tek başına Nogay Türkçesinde “öyle” anlamındadır. *Bolmasa* ile birlikte tahmin kiplik anlamı “yoksa” olmaktadır.

Olay bolmasa tezden öleyeksiñ. SY, 5

“Yoksa tez vakitte öleceksin.”

1.11. Omasa “Yoksa”

Nogay Türkçesinde “yoksa” anlamında kullanılan bu edat bir ihtimâli bildirmek için kullanılır. “Omasa” kelime türleri arasında cümle başı edatlarından biri sayılmaktadır.

-Ol meniki tuwıl em onıñ qayerde ekenin men bilmeymen, -dedi Asantay, sözlerin taptap aytıp em bir azdan soñ: -A ana “awmediy” dewiñdi sen qoy. Omasa, bilesiñme...A, 8

“ ‘O benim değil ve nerede olduğunu da bilmiyorum.’ dedi Asantay, sözlerini peşpeşe söyledi ve bir müddet sonra: ‘Ama avanak demeyi bırak, yoksa biliyor musun?’ ”

-Asantay, -dep suw işindegi ulına qışqırdı,- istanıñ man köylegiñdi äriw bolıp kepkeninnen soñ kiyersiñ, omasa yırtılıp olıtar. A, 10

“ ‘Asantay’ diye sudaki oğluna seslendi, ‘Pantolon ile gömleğini kuruduktan sonra giyersin. Yoksa yırtılır.’ ”

2. Kiplik Yardımcı Fiil

İhtimal ve tahmin kiplik ifadesi veren işaretleyicilerden biri de yardımcı fiillerdir. Nogay Türkçesinde ihtimal ve tahmin anlamı veren kullanımlar şu şekildedir:

2.1. -A/-y bol-

Bol- fiili yardımcı fiil midir, değil midir konusu tartışılabilir. *Bol-* fiili Gabain’in modal yardımcı fiil olarak isimlendirdiği (Gabain 1988: 27), kendi anlamını muhafaza eden, yarı yardımcı fiillerden biridir. *-A/-y bol-* tasvir fiili Nogay Türkçesinde ihtimal kiplik ifadesi veren bir işaretleyicidir.

Eş te, qatılıq pan birge bu dünyada ädemler arasında tañlıq ta öse bolar. TBS, 32

“Herhalde kötülükle birlikte bu dünyada insanlar arasında, iyilik de çoğalabilir.”

Neden kerek ol zat, dep oylana bolırlartağa näsipsizler. QQ, 147

“O şey neden gerekli, diye düşünebilirler nasipsizler.”

Tarlanğanda, arığanda olar söytip te oylay bolarlar, ama mendey bolıp, dört te tamnıñ işinde bir hatın da şıdamas. BT, 30

“Sıkıldıklarında, yorulduklarında öyle düşünebilirler, ama benim gibi, dört duvar arasındaki bir kadın bile dayanamaz.”

2.2. -KANı bol-

Nogay Türkçesinde *-KANı bol-* tasvir fiili; ihtimal, tahmin kiplik ifadesi veren başka bir işaretleyicidir. “-muş ol-, herhalde, galiba” anlamına gelmektedir.

-Ešte, munawı Külsimaway, qız zamanda tüskeni bolar. ÜB, 19

“-İşte bunu (resmi) Külsim Hanım kızken çektirmiş olmalı.”

Sonuç

Nogay Türkçesinde bazı edat, zarf ve yardımcı fiil türündeki kelimeler, ihtimal ve tahmin anlamı veren kiplik ifadesi sağlayan işaretleyiciler olarak karşımıza çıkar.

Nogay Türkçesinde ihtimal ve tahmin anlamı veren kiplik ifadeler; *bilki, bilkim, belki* “belki”, *eken* “acaba”, *tağa* “herhalde”, *ešte* “herhalde”, *az-azdan* “neredeysel”, *tap* “sanki”, *saysı* “sanki”, *yade bolsa* “yoksa”, *olay bolmasa* “yoksa”, *yade* “yoksa”, *yade bolsa* “yoksa” *omasa* “yoksa” vb. ile tanıklanan, kelime türü olarak pekiştirme edatları, karşılaştırma edatları, cümle başı edatları gibi çok çeşitli edat türleri içinde yer alan, semantik yaklaşıma göre ise, ihtimal ve tahmin anlamı veren kiplik işaretleyicilerdir.

İhtimal ve tahmin bildiren kiplik yardımcı fiiller ise; *-A/-y bol-* ve *-KANı bol-* işaretleyicileridir.

Kısaltmalar

A: ABDULCALİLOV, F. (1957). *Asantay*, Karaçayev-Çerkessoe Knicoe İzdatelstvo.

B: QUMRATOVA, K. İ., Y.D. QARAQAYEV (1992). Bulaq, Çerkessk.

BÄ: QULUNÇAQOVA, Biyke (1981). Bizim Äyel, *Tuwğan Yerim*, Mahaçkala.

BT: QULUNÇAQOVA, Biyke (1979). Boz Torğay, *Tuwğan Yerim*, Mahaçkala.

K: QAPAYEV, İsa (1979). Kerawız, *Yaşaw Soqpaqları*, Çerkessk.

QAP: QAPAYEV, İsa (1984). Qobızşı Aqında Povest, *Salam Mihail Andreyeviç*, Çerkessk.

QQ: QAPAYEV, Suyun (1990). *Qazqulaqtıñ Qartları*, Çerkessk.

SY: QAZAQOV, Valeriy (1983). “Songı Yaz”, *Toğız Qaptal*, Çerkessk.

TBS: QULUNÇAQOVA, Biyke (1985). Teñ Bolğanda Söylermiz, *Tuwğan Yerim*, Mahaçkala.

TY: ADCİKOV, S. (1989) *Tuwğan Yerim*, Mahaçkala.

ÜB: QAZAQOV, Valeriy (1989). *Üyimniñ Bosağasında*, Çerkessk.

YS: AYUBOV, Argentin (1979). *Yaşaw Soqpaqları (Yıyıntıq)*, Çerkessk.

Kaynakça

- BENZER, Ahmet (2012) *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*, İstanbul.
- ERGÖNER AKBABA, Dilek (2009). *Nogay Türkçesi Grameri Ses ve Şekil Bilgisi*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERGÖNER AKBABA, Dilek (2011). *Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERGÖNER, Dilek (2004). “Nogay Türkçesinde Kip Pekiştiricisi: Tağı /Tağa”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (20-26 Eylül 2004), C. I, s. 963-974, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GABAİN, A. von (1988). Verbalkompositionen im Türkischen (Türkçede Fiil Birleşmeleri), *TDAY Belleten* 1953, Ankara: TDK Yayınları, s. 16-28.
- KARABAĞ, İmran (2000). Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu, *Türk Dili*, S: 585, s. 275-278.
- KERİMOĞLU, Caner (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*, İzmir: Dinazor Kitabevi.
- KORKMAZ, Zeynep (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara.
- PALMER, F. (2001). *Mood and Modality*, Cambridge Textbooks in Linguistics (2. Baskı), Cambridge: Cambridge University Press.
- TAYLAN, E., S. ÖZSOY (1993). Türkçe'deki Bazı Kiplik Biçimlerinin Öğretimi Üzerine, *VII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 13-14 Mayıs 1993, Ankara.
- ÜSTÜNER, Ahat (2003). *Türkçede Pekiştirme*, Elazığ.
- YAZICI ERSOY, Habibe (2015). Türk Yazı Dillerinde İyelik İşaretleyicilerinin Kiplik Anlamları, *Dil Araştırmaları*, Güz, S: 17, s. 51-72.